

Verbi ‘antaa’ udmurtin konverbirakenteissa

Laura Horváth

Eötvös Loránd -yliopisto, Budapest

Kielitieteen päivät, 5.5.–7.5.2021

Esitelmän aihe, aineisto

1. Udmurtin kieliopillistuneiden konverbirakenteiden piirteitä:
funktio, asema aspektijärjestelmässä; tulkinta
 2. Udmurtin kieliopillistuneet konverbirakenteet areaalisesta ja typologisesta näkökulmasta
 3. ‘antaa’ -rakenteet Volga-Kaman alueen kielissä ja maailman kielissä
 4. Udmurtin ‘antaa’ -verbin esiintyminen erilaisissa konverbirakenteissa ja konteksteissa:
käyttäytyykö eri tavalla kuin prototyyppinen perfektiivinen markkeri?
- Aineisto: Udmurtin kielen nettikorpus – Udmurt corpora [UdmCorp.]
 - CVB + ‘antaa’ : 2 alakorpusta
 - 1) Blogit (491145 sanaa)
 - 2) Mediatekstit vuodelta 2017 (miljoona sanaa)

Udmurtin kieliopillistuneiden konverbirakenteiden piirteitä 1.

- *sa*-johtimen sisältäviä konverbirakenteita : adverbiaalinen suhde kahden jäsenen välillä: samanaikaisuus / aiemmuus / myöhemmyys, tapa, olotila (Georgieva 2018: 87)

(1) škola-me jilpumja-sa gorod-e košk-i.
koulu-ACC.1SG päättää-CVB kaupunki-ILL lähtee-PST.1SG

‘Minä lähdin kaupunkiin koulun päätettyäni.’ (UdmCorp.)

(2) Galina lobi-sa rajcentr-e košk-i-z.
Galina lentää-CVB piirikunnan_keskus-ILL lähtee-PST-3SG

‘Galina lähti lentäen piirikunnan keskukseen.’ (UdmCorp.)

Udmurtin kieliopillistuneiden konverbirakenteiden piirteitä 2.

- Perfektiivinen aspekti:
 - leksikaalinen aspekti: ei-produktiiviset johtimet:

(3) jurij gagarin inśör-i lobǰ-i-z.
Jurij Gagarin avaruus-iLL lentää-PST1-3SG
'Jurij Gagarin lensi avaruuteen.' (UdmCorp.)

Udmurtin kieliopillistuneiden konverbirakenteiden piirteitä 3.

- CVB: leksikaalinen merkitys
- V: menettää osan leksikaalisista ominaisuuksistaan:
 - syntaktisesti: pääverbi, mutta tulkittavissa apuverbiksi
 - liikeverbejä, asentoverbejä, faasiverbejä ja muita aktiviteetteja ilmaisevia verbejä (esim. 'antaa', 'ottaa', 'heittää') (kuuluu rajalliseen verbijoukkoon)

1. Suunta + PFV

(4) śin aźiśtīm lobǰi-sa košk-i-z .
silmä edestä.ELA lentää-CVB mennä-PST-3SG

‘(se)lensi silmieni edestä.’ (UdmCorp.)

Udmurtin kieliopillistuneiden konverbirakenteiden piirteitä 4.

- (5) durińci-os čin-li ćida-tek lobi-sa košk-o-zy.
ampiainen-PL savu-DAT sietää-CVB.NEG lentää-CVB lähteä-FUT-3PL
‘Ampiaiset eivät siedä savua ja lentävät pois.’ (UdmCorp.)

2. olotilan muutos, PFV

- (6) peša-sa ik košk-i.
hikoilla-CVB PCL lähteä-PST.1SG
‘Tulin hikiseksi’ (UdmCorp.)

Udmurtin kieliopillistuneiden konverbirakenteiden piirteitä 5.

- yhteisiä modus-, aspekti- ja aikamuoto-ominaisuuksia: yleensä 2. jäsen (apuverbi) tunnusmerkkinen:

(7) beren ogjaulońńi-ja-zi biži-sa košk-o, pe, val.
takaisin asuntola-ILL-3PL juosta-CVB lähtee-PRS.3PL PCL AUX.PST

‘(Jos he huomasivat pojan, peittäen kasvonsa hameellaan) he juoksivat takaisin asuntoloihinsa.’
(UdmCorp.)

- Poikkeus: FQV

(8) gažet-žurnal-jos-iś so-li siź-em stat’ja-os-ti
sanomalehti-PL-ELA hän-DAT pyhittää -PTCP artikkeli-PL-ACC
kuddir as-li-z vandi-li-sa kel’ti-l-i-z
joskus itse-DAT-3SG leikata-FQV-CVB jättää-FQV-PST-3SG

‘Joskus hän leikkasi sanomalehdestä artikkelit tästä [kalastuksesta]’ (UdmCorp.)

Udmurtin kieliopillistuneiden konverbirakenteiden piirteitä 6.

- Prototyyppinen kieliopillistumisprosessi: CVB : leksikaalinen merkitys, V : menettänyt alkuperäisen merkityksensä, toimii (aspektia ilmaisevana) apuverbinä
- Mutta: apuverbi voi menettää alkuperäisen leksikaalisen merkityksensä eriasteisesti erilaisissa rakenteissa (erilaisten konverbien kanssa käytettäessä, eri konteksteissa)
 - verbin leksikaalinen merkitys voi ainakin osittain säilyä
 - *kill'ini* 'maata': leksikaalinen merkitys ei välttämättä säily
 - *silini* 'seisoa', *pukini* 'istua': asento-merkitys yleensä säilyy (seisten, istuen tehty imperfektiivinen toiminta)
 - ero abstraktion asteessa:
 - 1. sama apuverbi eri konverbien kanssa
 - 2. sama konverbirakenne eri lauseyhteyksissä
 - eri asteittain kieliopillistuneita apuverbejä ja konverbirakenteita samassa synkronisessa tasossa, monitulkintaisia esimerkkejä

Areaalinen tausta

- Samanlaisia rakenteita käytetään myös muissa Volgan-Kaman alueen kieliliiton kielissä (tataari, baškiiri, tšuvassi, niittymari, vuorimari (katso esim. Johanson 2011, Bradley 2015))

(9) tataari

Bez Kazan-da yaš-əp jat-a-byz

me Kazany elää-PRS.CVB maata-PRS-PL

‘Me elämme Kazanissa.’ (Ersen-Rasch 2009: 167)

(10) udmurtti

malj mon so sovremennoj lit’eratura-jez

miksi minä DET moderni kirjallisuus-ACC

lidžisa kil’p-išk-o (...)

lukea-CVB maata-PRS-1SG

‘Miksi luen aina modernia kirjallisuutta (...)’ (Informantti, Ulyn Juri) Konteksti → ei makuuasento

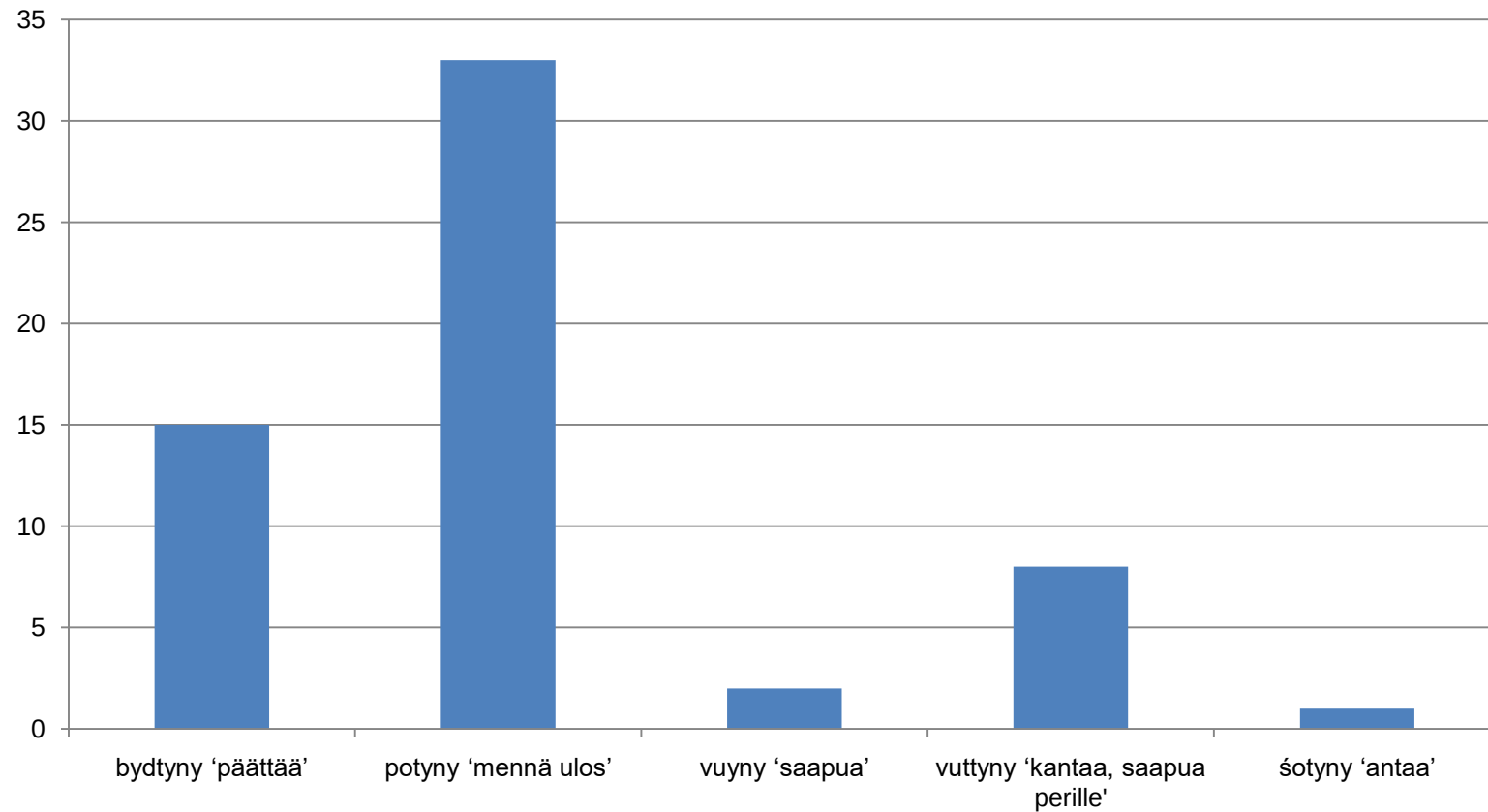
Typologinen tausta: monien verbien predikaatteja

- apuverbin sisältävät rakenteet; seriaaliverbit; konverbirakenteet
- CVB-rakenteet ja seriaaliverbit: samantapaisia ominaisuuksia (Bisang 1995, Amha & Dimmendaal 2011, Aikhenvald 2011)
 - esim. kieliopillistuminen TAM- markkereiksi/suuntaa ilmaiseviksi markkereiksi (ks. Aikhenvald 2011) <- liikeverbejä, asentoverbejä, faasiverbejä, l. pl. Drude 2011, Bradley 2015)
- Seriaaliverbien ominaisuuksia (ks. Dixon 2006):
 - koostuu useammasta kuin yhdestä verbistä mutta ilmaisee yhtä tapahtumaa
 - jokainen jäsen voi esiintyä lauseessa myös itsenäisenä verbinä
 - ei minkäänlaista (alisteisuutta tai rinnasteisuutta ilmaisevaa) kieliopillista elementtiä jäsenten välillä
 - toimii predikaattina: yleensä yksi intonaatioyksikkö; yhteiset modus-, modaliteetti-, aspekti- ja aikamuoto-ominaisuudet (tunnusmerkkisiä joko vain yksi tai molemmat jäsenet), rakenteeseen kohdistuva kysymys: kaikkien jäsenten täytyy usein esiintyä vastauksessa
 - jäsenillä on ainakin yksi yhteinen argumentti
 - jäsenet voivat liittyä yhteen, mutta voivat myös pysyä erillisinä sanoina
 - rakenteen osat voivat seurata toisiaan välittömästi, mutta tämä ei ole välttämätöntä (contiguous/non-contiguous)

Typologinen tausta: monien verbien predikaatteja

- „asymmetrinen tyyppi”: major verb (avoin luokka), minor verb (suljettu luokka);
kieliopillistuvat usein
- „symmetrinen tyyppi”: molemmat osat kuuluvat avoimeen luokkaan; leksikalisoituvat
usein
- Konverbirakenteen konverbimarkkerin katoaminen -> seriaaliverbi (osa tupí-guaranilaisista
kielistä, ks. Aikhenvald 2011: 14)
- Kieliopillistuneet konverbirakenteet: kompleksiset predikaatit (ks. esim. Drude 2011: 214)

lydžy-sa 'lukea-CVB' perfektiivisissä konverbirakenteissa (7 miljoonaa sanaa)

lydžy-sa 'lukea-CVB' perfektiiivisissä konverbirakenteissa

- (11) al'i M. Bulgakov-leś, F. Dostojevskij-leś vań
nyt M. Bulgakov-ABL F. Dostojevski-ABL kaikki
proizved'eńi-os-ses lidž'i-sa pot-i.
teos-PL-ACC.3PL lukea-CVB mennä_ulos-PST1.1SG

'Olen lukenut kaikki M. Bulgakovin ja F. Dostojevskin teokset.' (UdmCorp.)

- (12) tazalik-ez l'abž-em-en, bides gažet-ez
terveys-3SG heikentyä-PTCP-INS koko sanomalehti-ACC
lidž'i-sa šot-išk-o.
lukea-CVB antaa-PRS-1SG

'Koska hänen terveytensä on heikentynyt, luin [hänelle] koko sanomalehden' (UdmCorp.)

- *šotyny* (< 'antaa'): perfektiiivinen tapahtuma, joka tapahtuu jonkun hyväksi (benefaktiiivinen/perfektiiivinen markkeri)
- Alkuperäinen merkitys tihkuu enemmän mukaan
- Aina perfektiiivinen?

‘antaa’-rakenteet Volgan-Kaman alueen kielissä

vuorimari, niittymari:

- benefaktiivinen merkitys:

(13) niittymari

lud-ən pu-aš

lukea-CVB antaa-INF

‘lukea (jollekulle)’ (Bradley 2016: 210)

+ tšuvassi, tataari (Serebrennikov 1960: 198–199)

- Lähteet: aspektuaalinen (PFV), aspektuaalinen (PFV) + benefaktiivinen funktio ; lyhytkesteoisia, nopeita tapahtumia (ks. Bradley 2016: 210–211)
- vain aspektuaalinen funktio (ks. Bradley 2016: 210):

(14) niittymari

ečan=at inńə-ž-əm lupš dene vitar-en pu-əš.

Echan=kin hevonen-3SG-ACC ruoska -kanssa piiskata-CVB antaa-PST1.3SG

‘Echankin piiskasi hevostaan ruoskalla kovasti.’ (Bradley 2016: 211)

‘antaa’ – rakenteet maailman kielissä

- ‘antaa’ seriaaliverbirakenteissa ja konverbirakenteissa: epäsuoran objektin markkeri, benefaktiivinen markkeri (prepositio, apuverbi), „coverb” (cf. Bisang 1995, Heine & Kuteva 2002)

(15) Fa d’Ambu (Heine & Kuteva 2002: 151)

amu ske fé taba da-bó.

minä PCL tehdä työ antaa-sinä

‘Minä teen työn sinulle.’

(16) Tamil (Bisang 1995: 159)

raajaa kuumar-ukku.k katav-ai.t tira-ntu kotu-tt-aan

Raja Kumar-DAT ovi-ACC avata-CVB antaa-PST-3SG.M

‘Raja avasi oven Kumarille.’

‘antaa’ – rakenteet udmurtin kielessä

- Funktio: perfektiiivisen aspektin markkeri? + epäsuoran objektin markkeri/ benefaktiivinen markkeri
- Onko lauseessa kyse fyysisestä antaminen-tapahtumasta?
- Esiintyykö hyötyjä lauseessa ja miten?
- Onko vähemmän ja enemmän kielipillistuneita esimerkkejä?

‘antaa’ – rakenteet udmurtin kielessä

- Perfektiivinen:

(17) tazalik-ez l'abž-em-en, bides gažet-ez
terveys-3SG heikentyä-PTCP-INS koko sanomalehti-ACC
lidži-sa šot-iško.
lukea-CVB antaa-PRS.1SG
'Koska hänen terveytensä on heikentynyt, luin [hänelle] koko sanomalehden' (UdmCorp.)

- Imperfektiivinen:

(18) tazalik-ez l'abž-em-en, gažet-iš
terveys-3SG heikentyä-PTCP-INS sanomalehti-ELA
lidži-sa ul-iško.
lukea-CVB antaa-PRS.1SG
'Koska hänen terveytensä on heikentynyt, luin sanomalehdestä' (Y. S.)

‘antaa’ – rakenteet udmurtin kielessä

(19) no kil-jos-ti ki-iś iškalti-sa muket-iz-li śot-i-z.
mutta sana-PL-ACC käsi-ELA repäistä-CVB toinen-DET-DAT antaa-PST1-3SG

[Minä aloin juuri syödä, otin sadun papereita käteeni ja olin alkamassa lukemaan,] ja (hän) repäisi sanoja kädestäni ja antoi (niitä) toiselle.’ (UdmCorp.)

- adverbiaalinen suhde kahden jäsenen välissä
- ‘antaa’ : leksikaalinen merkitys
- kaksi eri tapahtumaa: papereiden repeiseminen + niiden antaminen toiselle
- saaja: datiivi
 - vain ‘antaa’ verbin rektio: ei ole yhteistä argumenttiä

‘antaa’ – rakenteet udmurtin kielessä

(20) uɟvöt-a-m igoń ńikolajev-li (...) bikuzin-leś „legenda italmasa-ze
álom-INE-1SG Igor Nikolajev-DAT Bikuzin-ABL Legenda Italmasa-ACC.3SG
luška-sa śot-i.
varastaa-CVB antaa-PST1.1SG
‘Unessani varastin Igor Nikolajeville Bikuzinin Legenda Italmasa -juoman (ja annoin sen hänelle).’
(UdmCorp.)

- datiivi, akkusatiivi: yhteinen argumentti: voi olla kompleksinen predikaatti
- kaksi konsekutiivista tapahtumaa: varastaminen + varastetun tavaran jollekulle antaminen (Y. S.)
- fyysinen antaminen-tapahtuma on mahdollista:
 - saaja esiintyy lauseessa (DAT)
- aspektin ilmaiseminen:
 - luškasa śoti sijaan: luška-j (PST.1SG): hän varasti juoman (perfektiivisyyttä ei ole merkitty)

‘antaa’ – rakenteet udmurtin kielessä

(21) sobere kuińnami śariś niriś fotografija lešti-sa śot-i-zi.
sitten kolmestaan -sta ensimmäinen valokuva tehdä-CVB antaa-PST1-3PL
‘Sitten meistä kolmesta he ottivat ensimmäisen valokuvan (ja he antoivat ne meille). ‘ (UdmCorp.)

- voi tulkita kahdeksi konsekutiiviseksi tapahtumaksi (Y. S.)
- antaminen-tapahtuma on mahdollista, mutta saajaa ei merkitty
- vähemmän kieliopillistunut esimerkki: ‘antaa’ verbi tässä ei menettänyt täysin alkuperäistä merkitystään, mutta se ilmaisee aspektiakin
 - ei pelkästään adverbiaalinen suhde kahden jäsenen välillä, mutta ‘antaa’ verbin alkuperäinen merkityskin säilyy

‘antaa’ – rakenteet udmurtin kielessä

(22) eš-e kertti-sa šot-e val.
ystävä-1SG neuloa-CVB antaa-3SG AUX.PST1
‘Ystäväni neuloi (aina) (minun puolestani.)’

- konteksti: koulussa hän ei oppinut neulomaan.
- ei ole objektia, konverbirakenne ei ole telinen, -PFV
- ei hyötyjää, saajaa mainittu
 - kontekstista selviää, että hyötyjä on puhuja
- ei voi tulkita kahdeksi konsekutiiviseksi tapahtumaksi: adverbiaalinen suhde kahden jäsenen välillä ei ole mahdollinen (ei oikea antaminen-tapahtuma)
- benefaktiivinen, -aspektuaalinen

‘antaa’ – rakenteet udmurtin kielessä

(23) mon aći-m-ja berikti-sa sot-iško ní.
minä itse-1SG-ADV kääntää-CVB antaa-1SG PCL

‘minä käännän omin sanoin (mitä hän sanoi aikaisemmin)’ (UdmCorp.)

- objekti: abstraktiivinen
- ei hyötyjää, saajaa lauseessa (hyötyjä: lukija)
- benefaktiivinen

Johtopäätökset

- ‘antaa’ -verbin funktiot kieliopillistuneissa CVB + ‘antaa’ -rakenteissa:
- perfektiivisyys + benefaktiivisuus
- (?) benefaktiivisuus (ilman aspektia ilmaisevaa funktiota)
- rakenteen toinen jäsen menettää alkuperäisen leksikaalisen merkityksensä eriasteisesti erilaisissa rakenteissa
- monitulkintaisia esimerkkejä
- Rakenteen kieliopillistumisen aste riippuu esim. seuraavista tekijöistä:
- hyötyjän esiintymisestä lauseessa
- CVB-n ja ‘antaa’ -verbin argumenteista: esim. onko ‘antaa’ -verbillä oma argumentti, onko yhteisiä argumentteja
- pragmaattisista tekijöistä, kontekstista

Lähteet

- Aikhenvald , Alexandra Y. 2011. Multi-verb constructions: setting the scene In Aikhenvald & Muysken 2011. Multi-verb Constructions. A View from the Americas. Leiden/Boston: Brill. 1-26.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2006: Serial Verb Constructions in Typological Perspective. In Aikhenvald & Dixon (eds.) Serial Verb Constructions. A Cross-Linguistic Typology. Oxford: Oxford University Press.1–68.
- Bradley, Jeremy 2015.:Mari converb constructions – Interpretation and translation. In Hilpert, Martin, Östman, Jan-Ola, Mertzlufft, Christine, Rießler, Michael & Duke, Janet (eds.): New Trends in Nordic and General Linguistics. Linguae & Litterae 42. Berlin: Walter De Gruyter, 141–161.
- Bradley, Jeremy 2016. Mari converb constructions. Doctoral Dissertation. University of Vienna.
- Dixon, R. M. W 2006: Serial Verb Constructions: Conspectus and Coda. In Aikhenvald & Dixon (eds.) Serial Verb Constructions. A Cross-Linguistic Typology. Oxford: Oxford University Press. 338–350..
- Drude, Sebastian 2011: ‘Derivational Verbs’ and Other Multi-verb Constructions in Awetí and Tupí-Guarani. In Aikhenvald & Muysken 2011. Multi-verb Constructions. A View from the Americas. Leiden/Boston: Brill. 213-254.
- Georgieva, Ekaterina 2018: Non-finite adverbial clauses in Udmurt. Doctoral dissertation. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Ersen-Rasch, Margarete I. 2009: Tatarisch. Lehrbuch für Anfänger und Fortgeschrittene. Wiesbaden: Harrasowitz.
- Heine, Bernd & Kuteva, Tania 2002: World lexicon of grammaticalization. Cambridge/New York: Cambridge University Press
- Johanson, Lars 2011: Grammaticalization in Turkic Languages. – Heine & Narrog (eds.) The Oxford Handbook of Grammaticalization. Oxford University Press, 754–763

-
- Kiitos huomiosta!
 - horvathlaura2017@gmail.com
 - Esitelmän tukija: NKFI-projekti K 125282 „Volgan alueen suomalais-ugrilaisten kielten typologinen tietokanta”
-